

Förskolepedagogers reflektioner kring att delta i ett aktionsforskningsprojekt om flerspråkighet och lek

Maria Simonsson

Institutionen för beteendevetenskap och lärande, IBL,
Linköpings universitet

Asta Cekaite

Linköpings Universitet

Den här artikeln handlar om hur några arbetslag i förskolan resonerar kring sitt deltagande i en forskningsstudie om flerspråkighet och lek i förhållande till kollegialt lärande, där arbetet bedrivits inom ett ULF-projekt. Förskolepersonalen lyfter fram fyra aspekter för deltagandet: motiven, granskningen av den egna praktiken, att bidra till forskning samt förutsättningar för deltagandet.

Förskolepedagogers reflektioner kring att delta i ett aktionsforskningsprojekt om flerspråkighet och lek

Förskolor är idag aktiva arenor för praktiktäna forskning, där förskolepersonal är involverad och engagerad i exempelvis aktionsforskning. Såväl forskarna som pedagogerna har ett gemensamt intresse i att bidra till att utveckla villkoren för barns lärande. Denna ambition återspeglas också i den reviderade läroplanen för förskolan (Skolverket, 2018), där arbetslaget lyfts fram som en grundbult för den pedagogiska verksamheten. Såväl förskolläraernas som barnskötarnas samlade kompetenser i arbetslaget är avgörande för hur hela kollegiet arbetar tillsammans för att realisera skollagen och läroplanens intentioner samt för att kunna erbjuda en likvärdig utbildning för alla barn.

För att arbetslaget skall kunna leva upp till dessa krav krävs ett ständigt systematiskt lärande där kollegiala samtal och reflektion står i fokus. Något som Hatti (2015) lyfter fram är vikten av att lärare lär av varandra genom kollegiala samtal vilket möjliggör för lärare att utbyta idéer, kunskaper och erfarenheter, vilket i sin tur främjar lärandet och gynnar den ömsesidiga förståelsen genom reflektion och dialog. Detta resonemang knyter an till begreppet kollegialt lärande, som inom utbildning lyfts fram som den interaktion och kommunikation som sker när kollegor gemensamt konstruerar en djupare förståelse för sina professionella uppgifter och undersöker möjliga handlingsalternativ (jmf Simons & Ruijters, 2004; Grape 2023).

Idag finns det fortfarande begränsade kunskaper om hur arbetslag i förskolan genom sitt deltagande i praktiktäna forskning utvecklar och fördjupar sitt professionella lärande och hur de förhåller sig till denna typ av forskning. Genom att utforska dessa aspekter kan vi få en mer nyanserad bild av hur praktiktäna forskning där arbetslagen är medforskande kan bidra till förskolans utveckling, både i fråga om pedagogisk kvalitet och arbetslagets professionella utveckling. Arbetslagets perspektiv kan bidra till att vidareutveckla till exempel arbetssätt och metoder och anpassa dem efter förskolans unika behov och förutsättningar. Dessutom ger deras perspektiv i förlängningen möjligheter att kunna göra praktiktäna forskning mer relevant, tillgänglig och användbar för förskolepersonal.

Bakgrund

Några skolhuvudmän i mellansverige har uttryckt ett behov av praktiktäna forskning om flerspråkighet i förskolan, då personalen står inför stora utmaningar och behöver fördjupad kunskap och metoder för att förbättra språkstödande verksamheter. Ett tvåårigt (2021-2022) ULF-projekt *Flerspråkighet i förskolan* genomfördes, vars övergripande syfte var att undersöka hur samspeletspraktiker, förskolepedagogers planerade aktiviteter och förskolerutiner bidrar till barns lärande av språk i flerspråkiga förskolor. I en aktionsforskningsdesign gjordes det möjligt för fem medforskande verksamma förskollärare i tre kommuner och två forskare från Linköpings universitet, att tillsammans fokusera på de frågor som var relevanta och användbara för arbetet kring lek och flerspråkighet. Aktionsforskning är en metod som kombinerar vetenskaplig underökning med praktiskt arbete, där lärare och forskare undersöker och reflekterar tillsammans systematiskt över sin verksamhet för att förbättra den (jfr Rönnerman, 2012). Genom detta projekt har förskollärare och arbetslag prövat olika handlingsalternativ (aktioner) kring lek/guidad lek och flerspråkighet, och via detta iterativa och cykliska förhållningssätt åstadkommit en djupare förståelse för deras praktik och den kollegiala lärandeprocessen. Projektet genomfördes i förskolor i lågsocioekonomiska områden med sammanlagt 325 barn (1-5 år). Fem arbetslag arbetade med projektets insatser i sin ordinarie yrkesvardag, medan medforskande förskollärare (med 20 % avsatt arbetstid) höll samman arbetet. Projektet avslutades och utvärderades tillsammans med medforskande förskollärare och forskare 2022, varefter resultatet spridits gemensamt. Efter projektets avslut riktades forskarnas intresse mot arbetslagens perspektiv på sitt deltagande.

Syfte och genomförande

Syftet med föreliggande artikel är att belysa hur arbetslagen reflekterar över sitt deltagande och lärande inom ramarna för ULF-projektet. Genom att studera arbetslagens resonemang (inifrånperspektiv) ämnar studien att fördjupa vår förståelse för hur deltagande i aktionsforskning kan inverka på deras profession, samarbete och syn på sin verksamhet.

Denna studie baseras på gruppintervjumaterial från fyra medverkande arbetslag (11 deltagare), där dessa intervjuer genomfördes efter avslutad aktionsforskning. Intervjuerna handlade om projektets olika faser och om projektets betydelse för såväl yrkesvardagen som professionen. Ett av arbetslagen avböjde deltagande då de behövde göra andra prioriteringar på grund av hård arbetsbelastning, förändringar i förskolans ledning och bristande tid. Utifrån innehållsanalysen av intervjudatan framträdde teman som *motiv till deltagande, att granska arbetet i vardagen, kollegialt lärande och förutsättningar under pågående projekt*.

Motiv till att delta i ett forskningsprojekt

Vi alla har olika ingångar till vårt deltagande i praktiktäna forskning. Arbetslagen i denna studie lyfte fram tre olika motiv som grund för deras deltagande. Ett motiv var helt enkelt *en genuinnyfikenhet kring forskning*. En av pedagogerna uttrycker det så här:

Vi är vana att arbeta med olika uppdrag, och projekt är inget nytt. Men här var det ju att delta i forskningssyfte. Men annars görs utvecklingsprojekt kontinuerligt på förskolan. Vi är vana med att ha utvecklingsprojekt men nu provar vi det här.

Citatet visar att arbetslaget lockas av att delta i kunskapsproduktion, vilken utgör en ny utmaning för dem i deras profession och arbetskultur. Uttalandet tydliggör också en skillnad mellan utvecklingsprojekt och projekt som sker i forskningssyfte. Själva deltagandet i forskningsprojektet görs av pedagogerna till ett verktyg som effektivt bidrar till en progression i deras yrkesutövande, och som möjliggör ett målorienterat systematiskt prövande för dem. Detta innebär att de får insyn i forskningsprocessen och medverkar till att generera ny kunskap om sin praktik. Arbetslaget positionerar sig alltså som kunskapsproducenter inom sitt utbildningsfält. Det som visats här är att arbetslagen genom forskningsaktiviteter kan identifiera specifika utvecklingsområden och kunskapsbehov, vilket är fundamentalt för att utveckla och implementera nya kompetenser

förankrade i en kombination av praktik och vetenskaplig forskning.

Ett annat motiv som lyftes fram var *själva ämnesinnehållet* i forskningsaktionen. Pedagogerna såg ämnet flerspråkighet som särskilt relevant för dem, då de relaterade till aktuella behov på sina egna förskolor.

Det är spännande att delta för att det handlade om flerspråkighet, vilket är mycket relevant för oss här. Vi har ju haft andra projekt inom Läsluft, då lärde man sig mycket och det var kul. Med det här projektet... också kan vi och andra få insyn i vad som försiggår just på den här förskolan. Vi har resonerat om vad projektet skulle ge för oss.

I exemplet tydliggörs problemområdets angelägenhet för deltagandet, då de har många barn med flerspråkig bakgrund. Relevansen av ämnet indikerar att de gör en direkt koppling mellan forskning och deras behov och utmaningar i sitt vardagsarbete. Pedagogerna positionerar sig utifrån behov av nya tankar och idéer om själva ämnet flerspråkighet. Även om de hade tidigare erfarenheter från andra projekt och utbildningsinsatser inom ämnet, såg de ett behov av ytterligare insatser och verktyg för deras professionella handlande.

Ett tredje motiv som identifierades var att via *kontakten med forskning utveckla språkundervisningen*.

Genom medforskande förskollärare och forskarna kan vi komma i kontakt med forskning och bolla tillbaka och väcka nya tankar och idéer för att kunna utveckla språkundervisningen. Att kunna ställa utmanande frågor.

I arbetslagens förändringsarbete betraktades kontakten med forskningen som central. Att förändra och utveckla verksamheten kräver att arbetslaget är villigt att ingå i ett utvecklingsarbete, och att de också kommer fram till en gemensam uppfattning av vad som ska förändras, det vill säga att kritiskt kunna granska sin egen språkundervisningspraktik. I detta arbete har de medforskande förskollärarna en viktig observatörsroll då de till exempel systematiskt observerade och filmade de pågående aktiviteterna i vardagen och ställde "utmanande frågor". Det insamlade underlaget analyserades för att identifiera och visualisera de pågående processerna i verksamheten som en bas i deras förändringsarbete. Vi tolkar det som att deltagandet i ett forskningsprojekt ses av arbetslagen som en möjlighet att utvecklas, och då inte bara det gemensamma arbetet utan också hur de som individer kan förändra sitt "görande" i individuella undervisningssituationer. Detta skapar en brygga mellan teori och praktik. Begreppet "bolla" används och ger en antydning till ett dynamiskt tankeutbyte mellan alla inblandade aktörer, där ett gemensamt "vi" skapas och legitimerar det gemensamma arbetet i forskarteamet. Detta samarbete ses som en central drivkraft och motor i utvecklingen av verksamheten, där själva utbytet av idéer och perspektiv bidrar till kollegialt lärande. Detta kan vi se som ett led i deras strävan att bygga sin undervisning på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet (jfr. Bergmark & Westman, 2022). Vi kan konstatera att arbetslaget här inte är mottagare av andras forskning som i deras tidigare utvecklingsprojekt, utan de blir kunskapsproducenter i sin egen praktik vilket även stärker deras yrkesposition.

Att granska det förskolepedagogiska arbetet i vardagen

Enligt Alnervik och Alnervik (2017) förs det kollegiala samtalet dagligen på förskolorna, där det dock mer handlar om att lösa de praktiska och organisatoriska problem som uppstår än att diskutera pedagogiska frågor eller undervisningens innehåll. Arbetslagen i denna studie uttryckte det dock som att aktionsforskningsprojektet möjliggjorde mer djupgående och reflekterande samtal om verksamheten och pedagogiska områden.

De initiala kartläggningarna av språkandet på avdelningarna/förskolorna som de medforskande förskollärarna genomförde beskrevs som "en ögonöppnare" för arbetslagen, då de mer tydligt och på ett nytt sätt kunde identifiera avdelningens egna behov kring språkstödande arbete. Det

framstod som att arbetslagen under ULF-projektet arbetade från två perspektiv samtidigt, dels ett utifrånperspektiv, *se med fräscha ögon* på sin verksamhet, dels ett inifrånperspektiv, med kunskaper om sina egna verksamheter.

Vi vävde in projektet, vi kände att projektet kom in i vår dagliga, vardagliga utbildning här på förskolan. Det kändes som en naturlig del av vår verksamhet.

Ja, det blev så. Filmningen var mycket bra. En metod eller ett arbetssätt som vi kände vi ville arbeta med, och vi såg mycket av vår verksamhet som vi inte kunde se annars. Leken och språket blev tydliga... att vi behövde utveckla dessa områden.

I dessa utsagor uttrycker pedagogerna att arbetet med projektet innebar att de inkluderade själva projektet i det vardagliga arbetet, dock med andra arbetssätt och andra metoder. Videodokumentationerna av verksamheten blev ett hjälpverktyg för att mer fokuserat kunna granska sin egen språkstödande undervisning, och för att få syn på vad de gör/inte gör individuellt och kollektivt. Vi tolkar detta som att arbetslagen tillsammans med de medforskande förskollärarna "steg in" på en granskningsarena och identifierade förändringsbehoven i språkundervisningen och annat språkande.

I våra samtal kunde vi prata om förbättringar hos oss pedagoger men också kunde vi samtala om och ge varandra tips; så här kan du göra... så kan det bli bättre. Vi var väldigt konstruktiva och hjälpte varandra.

I dessa kollegiala reflektioner beskrevs att samtalet blev mer fokuserat, och situationer beskrevs mer i detalj, till exempel hur barnen gjorde förr och hur de gör nu efter aktionerna. Dessutom blev de mer observanta och mer uppmärksamma på språkandet i vardagsarbetet och inte enbart när de genomförde videoobservationer. Ett fokuserat och granskande arbetssätt i vardagen ger bättre förutsättningar för lösningsfokuserade reflektionstillfällen, och skapar en djupare förståelse för praktiken. Denna reflekterande praxis menar vi, är central för långsiktig utveckling, där konstruktiv feedback i en professionell lärandegemenskap kan ses som ett utvecklingsverktyg. Vi kan konstatera att deltagandet i aktionsforskningsprojektet medförde att pedagogerna anammade ett förändrat förhållningssätt och handlande gällande barns språkande. De har dessutom förfinat sin förmåga att reflektera över sin praktik (jfr. Schön 1983) och har erövrat nya verktyg som hjälper dem att granska sitt eget professionella arbete.

Kollegialt lärande och samarbete

Pedagogerna beskriver under intervjuerna att granskningen av det inspelade videomaterialet under ULF-arbetet bidrog till att hela arbetslaget kunde se vad som pågick i vardagen i sin egen praktik, vilket utgör ett "collaborative inquiry" för att använda Brays (2000) terminologi. Nästa exempel illustrerar detta:

Vi har också pratat om generella situationer och när vi tittade på filmer så pratade vi inte om att jag eller du ska förbättra utan snarare att det är vi i arbetslaget som ska förbättra. Att vi tillsammans ska bli bättre på det här och utveckla det här och förändra.

Arbetslaget är en tillgång till allt vi gör. Det är ett aktionslärande, när vi arbetar med aktionsforskningen. Vi arbetar med den metoden och medforskande förskollärare gör att vi kan gå på djupet.

Pedagogerna ger bilden av att de frångår individperspektivet och lyfter diskussionen till en kollektiv nivå. Även om de kan ge tips till varandra individuellt om olika hanteringsalternativ, så sätter deltagandet i aktionsprojektet arbetslagets utveckling i fokus, framför allt hur de kan utvecklas och lära tillsammans. De kallade detta för *aktionslärande*, där professionen genom aktioner genererar ny kunskap genom samtal, implementeringar, reflektion och olika former av

handlande. Den kollegiala reflektionen bland medforskande förskollärare och forskare gör att samtalen blir mer fokuserade och mer djupgående det vill säga handlar inte enbart om kollektivt görande (tillämpning) utan också om kollektivt lärande. Detta kan vi se som ett exempel på en "lärande organisation" (Senge, 1990) där arbetslaget ständigt utvecklas. Detta kollektiva förhållningssätt ger också antydning till att arbetslaget utgör ett gemensamt "tänkande system" vilket förbättrar deras gemensamma kapacitet för att målinriktat lösa pedagogiska problem.

Flera av pedagogerna uttryckte att arbetet med projektet bidragit till deras individuella lärande och utveckling, såväl personligt som professionellt. Genom forskningsprojektet kunde arbetslagen komma i kontakt med ny forskning men också ha fördjupade samtal med utgångspunkt i förskolans vardagsproblem. Det kollegiala lärandet kan här ses lägga grunden till att individerna i gruppen utvecklas och lär, samtidigt som de också kollektivt hittar ett gemensamt sätt att handla som utvecklar verksamheten (jfr. Simons & Ruijters, 2004; Bergmark & Westman, 2022). Vi vill poängtera att arbetslaget inte bara är en praktisk struktur för det dagliga arbetet, utan också utgör en kritisk resurs i en kontinuerlig lärandeprocess och i utvecklandet av en reflexiv praktik för hållbar professionsutveckling.

Sammantaget kan vi konstatera att arbetslagen hade olika resonemang då de beskrev vinsterna med att vara involverade i aktionsforskningen, nämligen att det bidrar till följande:

- förbättrade lärandevillkor för barnen
- att arbetet med flerspråkiga barn i verksamheten utvecklas
- att arbetslaget lär sig en ny metod dvs arbeta med aktioner
- större samsyn kring flerspråkighet, språkande och lek
- kompetensutveckling av hela arbetslaget - på längre sikt
- kollegialt professionellt lärande och utveckling
- personlig utveckling
- delaktighet i ett forskningssammanhang där ny kunskap produceras
- att arbeta tillsammans med forskningsteamet

Stöd under pågående projekt

Ett annat tema som utkristalliserades var vikten av att förskolerektorerna (ledningsorganisationen, FOU-enheten) skapade utrymme och visade engagemang för deras pågående arbete under projektet. Organisatoriskt stöd för dem innebär dels ledningens engagemang, dels resurser i form av tid. För några arbetslag skapades extra tidsutrymme för att arbeta med projektet medan andra inte fick mer tid utan enbart kunde arbeta med projektet under sin veckovisa reflektionstid (se även Eriksson 2018). Ett extra tidsutrymme kan fungera som katalysator för att möjliggöra mer djupgående kollektiva reflektioner och lärande, som i sin tur kan leda till förändrat handlande. Med andra ord kan en rektor på så sätt gynna en kunskapsfrämjande kultur (jfr. Hargreaves & O'Connor, 2019). Studien visar att tid för reflektion kan ses som en organisatorisk investering som gynnar arbetslagets gemensamma kunskaper och kompetenser. Strukturella skillnader i tillgång till tid och stöd kan därmed skapa olika utvecklingsnivåer inom organisationen, vilket kan påverka både teamets och individernas professionella lärande och utveckling.

Implikationer

Att undersöka de deltagande arbetslagens erfarenheter och resonemang i ett aktionsforskningsprojekt kan ge betydande bidrag till framtida forskningsprojekt inom ULF och andra forskningssammanhang. Studien visar att själva deltagandet i ett forskningsprojekt gör förändringsarbetet till en gemensam angelägenhet och ett värdefullt verktyg för att utveckla och förbättra arbetslagets vardagsarbete, det vill säga den forskningsbaserade praxisen utvecklas. Dessutom visas att deltagandet ställer olika krav på organisationen, arbetslaget och individerna för att tillsammans kunna producera ny kunskap. Det är önskvärt att det finns en ledningsorganisation

som är stödjande och skapar möjliggörande strukturer och prioriteringar för projektgenomförandet. Förskolerektorn har en avgörande roll i detta arbete. De fyra beskrivna aspekterna kring arbetslagens reflektioner om deltagandet visar vikten av att identifiera deras motiv tidigt i forskningsprocessen. Detta främjar inte bara deras intressen och engagemang utan uppmuntrar också kunskapsdelning och kritisk reflektion över det professionella arbetet. Det är även viktigt att arbetslagen kan kritiskt reflektera över sin egen praktik och vara öppna för kollegialt lärande samt för förändringar. Slutligen kan noteras att det är avgörande att arbetslagen och forskarna under forskningsprocessen medvetandegör sina roller i teamet, så att de kan arbeta i "ögonhöjd" i projektet och på så sätt bidra med sin expertis i kunskapsproduktionen.

Referenser

1. Alnervik, K. & Alnervik, P. (2017). *Pedagogiskt ledarskap och kollegialt lärande i förskolan*. Liber.
2. Bergmark, U. & Westman, S. (2022). Att utveckla undervisningen i förskola på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet: Förskollärares professionella lärande i ett aktionsforskningsprojekt. *Utbildning & Lärande*, 16(1), 7-26.
3. Bray, J. N., Lee, J., Smith, L. L., & Yorks, L. (2000). *Collaborative inquiry in practice: Action, reflection, and making meaning*. Sage Publications.
4. Eriksson, I. (2018). Lärares medverkan i praktknära forskning: Förutsättningar och hinder. *Utbildning & Lärande*, 12 (1).
5. Monica Grape (2023). "Pröva och pröva igen" Professionellt lärande och agens när förskollärare utforskar digitalisering och lek i undervisningen. Luleå tekniska universitet
6. Hargreaves, A. & O'Connor, M. T. (2019). *Professionell kollegialitet: Om att utveckla lärares samarbete*. Studentlitteratur.
7. Hattie, J. (2015). *Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning*. Routledge.
8. Rönnerman, K. (2012). *Aktionsforskning - kunskapsproduktion i praktiken*. I: Lärare som praktiker och forskare. Om praxisnära forskningsmodeller. s. 50-63. Stiftelsen SAF i samarbete med Lärarförbundet.
9. Schön, D. A. (1983). *Educating the reflective practitioner: Towards a new design for teaching and learning in the professions*. Jossey-Bass.
10. Senge, P. M. (1990). *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*. Doubleday.
11. Simons P. R. J., & Ruijters M. C. P. (2004). *Learning Professionals: Towards an Integrated Model*. I: H.P.A. Boshuizen, R. Bromme, & H. Gruber (Eds.) *Professional Learning: Gaps and Transitions on the Way from Novice to Expert*. Innovation and Change in Professional Education (pp. 207-229). 2. Springer. https://doi.org/10.1007/1-4020-2094-5_11
12. Skolverket. (2018). *Läroplan för förskolan: Lpfö 18*. Skolverket.